

Τέχνες & γράμματα BIBΛIO

Μπήκαμε σε εποχή νέας νοσηρότητας

Η διαχρονική σχέση της ανθρωπότητας με τις επιδημίες και η λανθασμένη εκτίμηση ότι είχαμε ξεμπερδέψει με αυτές

FRANK M. SNOWDEN
Επιδημίες και κοινωνία - Από τον Μαύρο Θάνατο μέχρι σήμερα
πρόλογος Κυριάκος Πιερρακάκης
μτφρ. Τίτινα Σπερελάκη
εκδ. Πατάκι, 2021, σελ. 704

Του ΓΙΑΝΝΗ ΤΟΥΝΤΑ*

Η ιστορία της ανθρωπότητας, εδώ και περίπου 10.000 χρόνια, σηματοδοτήκε από τις επιδημίες. Από τις απαρχές της Νεολιθικής περιόδου ξεκίνησε η μόνιμη εγκατάσταση των μέχρι τότε νομάδων σε μόνιμους οικισμούς, καθώς και η εξημέρωση και εκτροφή των πρώτων οικόσιτων ζώων. Οι ιστορικές αυτές εξελίξεις αποτέλεσαν προνομιακό πεδίο για τη διάδοση των λοιμωδών νοσημάτων, κυρίως των αερογενώς μεταδιδόμενων, τα οποία προκαλούσαν όλο και περισσότερες θανατηφόρες επιδημίες όσο αυξανόταν οι οικισμοί, η πυκνοκατοίκηση, καθώς και η συνύπαρξη με τα ζώα.

Θανατηφόρες επιδημίες υπήρξαν και πριν από τη μεγάλη επιδημία βουβωνικής πανώλης στην Ευρώπη τον 14ο αιώνα, όπως ο λοιμός στην Αθήνα τα πρώτα χρόνια του Πελοποννησιακού Πολέμου και η επιδημία πανώλης στο Βυζάντιο τα χρόνια του Ιουστινιανού. Το πρόσφατο βιβλίο «Επιδημίες και κοινωνία - Από τον Μαύρο Θάνατο μέχρι σήμερα» του Φρανκ Σνόουντεν, αν και αναφέρεται συνοπτικά και σε αυτές, αποτελεί πρωτίτως εξαιρετικό ιστορικό πόνημα για την επιδημία πανώλης που αποδεκάτισε περίπου το ένα τρίτο του ευρωπαϊκού πληθυσμού το 1347-1353 μ.Χ., για τα επιδημικά κύματα της πανώλης που ακολούθησαν μέχρι τις μέρες μας, καθώς και για όλες τις μεγάλες επιδημίες (ευλογιάς, κίτρινο πυρετό, τύφου, χολέρας, φυματίωσης, ελονοσίας, πολιομυελίτιδας, δάγκειου

Θανατηφόρες επιδημίες υπήρξαν και πριν από τη μεγάλη επιδημία βουβωνικής πανώλης στην Ευρώπη τον 14ο αιώνα, όπως ο λοιμός στην Αθήνα στα πρώτα χρόνια του Πελοποννησιακού Πολέμου και η επιδημία πανώλης στο Βυζάντιο στα χρόνια του Ιουστινιανού.

Οι αιτίες που προκαλούν την εμφάνιση νέων ή παλιών λοιμωδών νοσημάτων και ο ρόλος της δημόσιας υγείας.

πυρετού, AIDS, SARS, Embola) από τότε και μέχρι την έκδοση του βιβλίου, το 2019.

Ο συγγραφέας, αν και καθηγητής Ιστορίας και Ιστορίας της Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο του Γέιλ, δεν περιορίζεται στην ιστορία των επιδημιών. Για κάθε επιδημία αναφέρεται διεξοδικά στην αιτιολογία της, στη νοσολογία της, στις αντιδράσεις που προκάλεσε και κυρίως στις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές επιπτώσεις της. Η καθοριστική συμβολή της επιδημίας του τύφου στον αποδεκατισμό της μεγάλης στρατιάς του Ναπολέοντα κατά την εισβολή του στη Ρωσία, όπως και της επιδημίας του κίτρινου πυρετού στην απελευθέρωση του Αγίου Δομινίκου-

Αϊτίς από τον γαλλικό ζυγό τον ίδια περίπου εποχή, αποτελούν δύο από τα πολλά παραδείγματα εμβριθούς ανάλυσης και τεκμηρίωσης σχετικά άγνωστων στο ευρύ κοινό ιστορικών γεγονότων.

Παρόλο που το βιβλίο εκδόθηκε λίγο πριν από την πανδημία του COVID-19, παρέχει με εύγλωτο τρόπο τις γνώσεις που φωτίζουν όλες τις σημαντικές πτυχές της, αλλά και χρήσιμα εφόδια για την αποτελεσματική αντιμετώπισή της. Όπως έγραψε ο Κυριάκος Πιερρακάκης στον περιεκτικό πρόλογο της ελληνικής έκδοσης, «κάθε επιδημία άφησε το στίγμα της για πολλά χρόνια μετά το τέλος της (...) σε καθημερινές συμπεριφορές και αλληλεπιδράσεις έως και σήμερα. Αυτό είναι το μεγαλύτερο μάθημα για τις πολιτικές και τις πολιτειακές αρχές που κλήθηκαν και καλούνται να διαχειριστούν σε κάθε χώρα την πανδημία σε όλα της τα στάδια. Υπάρχουν αλλαγές και συνθήκες, προϊόντα επιτάχυνσης, που θα παραμείνουν ως θεμελιωμένα σημεία

ισορροπίας για το μέλλον. Για την Ελλάδα, ο ψιφιακός μετασχηματισμός του κράτους είναι μια τέτοια πραγματικότητα».

Στη δεκαετία του 1960 η εποχή των λοιμωδών νοσημάτων θεωρούνταν ότι είχε παρέλθει. Στην ταχεία μείωσή τους, τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα στον αναπτυσσόμενο κόσμο, συνέβαλαν αρχικά η θεματική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και στη συνέχεια τα αντιβιοτικά και πολλά νέα εμβόλια. Η πολιομυελίτιδα και η ευλογιά αποτέλεσαν παρελθόν.

Ο πόλεμος (δεν) κερδήθηκε

Το 1968 ο επικεφαλής των υγειονομικών υπηρεσιών των Ηνωμένων Πολιτειών διακήρυξε ότι ο πόλεμος κατά των λοιμωδών είχε κερδηθεί. Το 1975 ο πρόεδρος της φημισμένης Ιατρικής Σχολής του Γέιλ δήλωσε πως δεν θα προέκυπταν πλέον νέα μεταδοτικά νοσήματα. Όμως, κατά τη δεκαετία του 1970, όλες αυτές οι εκτιμήσεις διαψεύστηκαν. Από τότε μέχρι σήμερα η ανθρωπότητα βίω-

και τον Εθνικό και Παγκόσμιο Οργανισμό για την Υγεία των Ζώων, σε κοινή τους διακήρυξη πριν από λίγα χρόνια είχαν εντοπίσει τέσσερις βασικές αιτίες για την ανόδου και διάδοση των νέων επιδημιών: το εμπόριο των εξωτικών ειδών, τη βρώση άγριων ζώων, τις συνθήκες εκτροφής των ζώων και κυρίως την αυξανόμενη ζήτηση για ζωικά πρωτεΐνη παγκοσμίως.

Όσοι πλέον σημαντική συμβολή του βιβλίου, εκτός από την ιστοριογραφία των επιδημιών, είναι η ιστορία της γέννησης και συγκρότησης του κινήματος της δημόσιας υγείας κατά τη διάρκεια του 19ου και του 20ού αιώνα για την καταπολέμηση των επιδημιών. Ο τομέας της δημόσιας υγείας, ως πύλωτος της πολιτικής υγείας, διακρίνεται από το δημόσιο σύστημα υπηρεσιών υγείας (το ΕΣΥ στη χώρα μας) υποβαθμίστηκε διεθνώς τα τελευταία πενήντα χρόνια, όταν δημιουργήθηκε η ψευδαισθητική εξολοθρευτική των επιδημιών. Και αυτό, παρά το ότι οι βασικοί τομείς που περιλαμβάνει ο σύγχρονος τομέας της δημόσιας υγείας, της πρόληψης και της προστασίας και προαγωγής της υγείας αποτελούν την πλέον αποτελεσματική ασπίδα και έναντι του σύγχρονου νοσολογικού προτύπου, όπου κυριαρχούν, τουλάχιστον στις αναπτυσσόμενες χώρες, τα καρδιαγγειακά νοσήματα, οι καρκίνοι και οι ψυχικές διαταραχές. Η υποβάθμιση της δημόσιας υγείας είναι πολύ πιο έντονη και αισθητή στη χώρα μας, η οποία χαρακτηρίζεται διαχρονικά από ένα ιδιαίτερα προβληματικό ιατροκεντρικό - νοσοκομειοκεντρικό σύστημα υγείας.

* Ο κ. Γιάννης Τούντας είναι ομότιμος καθηγητής Ιατρικής στο ΕΚΠΑ, διευθυντής του Ινστιτούτου Κοινωνικής και Πρόληπτης Ιατρικής.